

ספרות בלי אדם

שמתחיתה. ולא ה"אקטואליות" וה"פוליטיקה" כפי שנוי הגים לחשוב, הורגות את היצירה, אלא הופעתן הנלעגת במנותק מן המערכת הנפשית בכללה. וכבר הגיע הזמן לשים קץ לזכוח חסר-התרבות בענין ה"אמנות האקטור אלית" ו"אמנות טהורה" ולהבחין בין אקטואליות אמנו תית לאקטואליות לא-אמנותית. אמנות לא אקטואלית אינה קיימת בכלל.

היעדר החזון הוביל איפוא בהכרח להיעדר המתח, והיעדר המתח — להיעדר החיים, היינו: היעדר האמת. הסופר איננו מגלם ביצירתו את מה שעובר עליו, או רוצה שיעבור עליו. דבר זה מעיד שיש לו התנגדות חמורה מאד בקשר לרגשותיו האמתיים. הוא אינו רוצה לדעת עליהם. הוא אינו רוצה להיות אדם. האידיאות שלו נובעות מתוך סלוף עצמו. הן אינן פרי אורגני של המתהוה בתוך נפשו אלא פרי באושים של הנתקות מעל נפשו.

מהם היסודות האנושיים שחסרונם מתבלט בספרות? — יסודות אלה מקיפים את כל העולם האימוציונלי של האדם. לשום רגש אנושי לא הצליחו המחברים לתת עיצוב אמנותי, לא-כל-שכן לרגשות המיוחדים המתעוררים בתקופת מלחמה (יוצאת מן הכלל בנדון לכך היא התוגה שפה ושם מצאה לה ביטוי אמתי, חלקי מאד כמובן). אבל גם מה מסגרות שבהן מתעוררים רגשות, ושמתוך מגע עמן מתעוררים לפעולה הכוחות הנפשיים, התחמקו הסופרים בשטתיות. לא כאן המקום להכנס לעיונים סוציולוגיים אבל קשה להמנע מלהביא כמה דוגמאות שימחישו את חסרון היסודות האנושיים. נקח למשל את יסוד המשפחה: לפי החוקים הברבריים השולטים עדיין בעולם הביולוגי נולדו גם הצברים, ואפילו המתקדמים שבהם, לאבא ולאמא, ולא בתוך אינקובטורים כפי שאפשר היה לחשוב מתוך קריאה בספרות הישראלית. לעתים קרובות נולדו לפנייהם או אחריהם יצורים שקוראים להם אחים, אחיות וכיוצא באלו. היחסים שבין הצברים לאבותיהם ולאמהותיהם, לאחיותיהם ולאחיהם, לפחות בגיל שבו לא יכלו עוד להגיע להכרה המעמדית השלמה, הם, אם להשתמש בלשון זהירה, קצת מורכבים, אפילו יותר מורכבים מאשר ב... "הוא הלך בשדות". אבל כשאנו באים לשמוע על כך משהו מפי הסופרים משתרר שקט אולימפי נהדר. האבות הם חברהמנים. הבנים הם חברהמנים. שניהם טופחים אחד לשני על השכם והכל בא על מקומו בשלום.

כשלונה המוחלט של ספרות המלחמה הישראלית בא בגלל היעדר החזון. אבל בני-האדם אינם גופים נושאי חזון. בין הגוף ובין החזון ישנם יסודות נפשיים אנושיים אלמנטריים שחסרים לגמרי בספרות המלחמה הישראלית, כשם שהם חסרים בספרות הישראלית בכל-לה, ושמבלעדיהם לא יכול להיות שום ערך לחזון או לאיזה שהוא סמל מסמלי, כשם שהאנושיות כולה עשתה את הדרך אל האדם, וכשם שעושה אותה כל יחיד בהתפתחותו מחד-תא מיקרוסקופי למה שאנו קוראים בשם אנוש, כך חייב גם הסופר לעצב בכל רגע של יצירתו את הקשר שבין היצרים הקמאיים לאידיאות הנשגבות ביותר. אם יש פרצה בתוך הקשר הזה — במדה שהמקורות הראשוניים מנותקים מגילויי ההוי, או במדה שגילויי ההוי מנותקים מן המקורות — הולכת ופוחתת היצירה שבספרות והולכת ומתבלטת המ-לא-כוחות-יות. במקרה הראשון אנו מקבלים משהו פחות מאדם. במקרה השני — "יותר" מאדם. אבל בשניהם אין זה אדם. ובכל ספרות המלחמה הישראלית אין אדם. יש תערוכה של יצרים מופשטים כבספורי שחם עם הסברים לכל דורש. יש הצגה של אידיאות מופשטות ותיאוריות בגרוש של מוסינזון. ויש מלחמה סכימטית בין השנים שמתנהלת בחלל לא נודע בספורי המלחמה של יזהר. אבל השלמות הנפשית החיה שרק במסגרתה יש משמעות לכל הדברים המענינים הללו, המינימום של הזדהות אנושית עם הטפוס המסוים. כולו, ביסודו — אינם בה כלל. מה יתנו ומה יוסיפו על כן כל אותם גינוני שפה ולשון וכשרון בעת שחסר המסד הראשון של היצירה הספרותית וכיצד אפשר לדרוש חזון משברי בובות המשחקים את תפקיד הגבורים בספרות המלחמה הישראלית, שאפילו לרעוב ולתאו אינם יודעים, ושמחבריהם מרכיבים להם את תשוקותיהם ואת ספוקיהם כילדות המשחקות בבובותיהן?

רק טבעי הוא איפוא, שבכל מקום בו מנסים סופרי המלחמה להבליע דברי חזון, מחשבה ופתיטיות (ואי-אפשר להתאונן שמקומות אלה הם מועטים ביותר), שם מתעורר הצחוק הגדול ביותר והרצון לומר למחברים כדרך שאמר אביו של המשרת סם ולר ב"פיקויקים" של דיקנס לבנו שהקריא לו מכתב אהבה שכתב למשרתת אחת: "חוששני סמי שאתה נכשל בדברי שירה". לא האינטלקטואליות או הפתיטיות שבספרות היא רעה אלא הפשטות ונתוקה מן המקורות האנושיים היצריים

לאתגלם ביצירה רק בשלילתו, אבל גם אז הוא כלול בה. על-כל-פנים טעות איומה טועים המרחיקים את החזון מן האמת והחיים וחושבים שהחזון הוא תכונתם המיוחדת של יחידי סגולה או של אינטלקטים מפותחים. האפשרות החזונית היא חלק אורגני, נטורליסטי, של הנפש האנושית ונטורליזם המתעלם ממנה עושה שקר בנפשו ממש כאידיאליזם שמרחיבה באופן מלאכותי. הבעיה היא לא לחבר את החזון הקולקטיבי והמתח האישי, אלא למצוא את היסוד האנושי הטבעי המשותף לשניהם.

ספרות המלחמה הישראלית נכשלה איפוא בחזון, מפני שנכשלה באמת. עקרון הבקורת נגדה היה קודם כל אמנותי, אבל הוא הביא בהכרח למסקנות תרבותיות כלליות. זוהי ספרות קלוקלת, אנטי-אנושית שאיבדה כליל את צלם האדם. ההתחסדות ההומאניסטית שלה החסרה את היסודות האנושיים המינימאליים שעליהם יכול לצמוח הומאניזם רציני, היא מסוה למחלת נפש איומה המגיעה כאן לשיאים אשר אפילו בגולה לא יכלו לצמוח. אבל לומר שספרות זו היא מזיקה — דבר זה הוא מוגזם. ספרות זו היא האויב הרציני ביותר של בעליה. היא מחישה את תהליך התרוקנותם הגמורה מכל תוכן נפשי.

היא חושפת איפוא את אפסותן של כל האידיאות ההומאניסטיות לגבי הסופרים הדוגלים בהן, שאינם יכולים בשום-פנים לקשרן במתח אמנותי, ואת שפע הכוזב והסדיוז המונח ביסודן. היא פוערת את התהום בין המליצה והחיים ומערערת למעשה את שרידי האמון שבין אדם לדעותיו. בכל אלה היא מניחה את הרקע לבואה של תקופה תרבותית חדשה אשר גמר התרוקנותם של הערכים המקובלים הוא ראשיתה. ולמותר להוסיף שמהפכה רוחנית איננה מצטמצמת אף פעם בתחום הרוח. מן התחום הזה היא באה והיא פורצת בכוח לכל תחום אחר ומעצבת אותו בצלמה ובדמותה.

ש. מרדכי

נניח עכשיו לנגודים האידיאולוגיים הצפויים. נניח שה-הכרה הסוציאליסטית המשותפת משלימה בין העולמות השונים... אבל מה בקשר לנגודים במסגרת של עלילה לא-אידיאולוגית? האם לא צפון מתח פנימי עצום בתוך יחסי המשפחה, שהתעלמותם של הסופרים ממנו, היא הראיה הטובה ביותר לקיומו? אין בעית אבות ובנים בספרות הישראלית! — וכל זה בתקופה שלא יתואר נגוד יותר גדול בין האבות והבנים מן הנגוד הסוציולוגי שלה. או למשל האבה: הצבר הוא כידוע בריא באהבתו. הוא איננו סובל משום תסביכים. הכל אצלו בנדון זה פשוט וחלק כל-כך עד שמיותר כמעט לתאר זאת. אבל אולי בכל זאת משהו אינו חלק כל-כך בכל החלקלקות הזאת? אולי אחרי כל ההצלחות" חסר רק יסוד קטן אחד, יסוד הספוק הנפשי? — רמזים אלו אינם באים בעיקר להטעים את העובדה שבמנוסת הדור מפני עצמו רץ הסופר בראש הנסים. הוא איננו מעצב את הבריחה. הוא בורח.

החזון, במובן הרחב של המלה, כולל איפוא בתוכו לא רק את האידיאות הפוליטיות, הכלכליות והתרבותיות הקשורות בו אלא את כל המערכת הנפשית המולידה אותו ואת כל התהליכים האינדיבידואליים העוברים על היחיד בדרך אליו, גם אם אינם מוזכרים בו באופן ישיר. זהו הקשר האמיץ שבין החזון והמתח, החזון והאמת. רק התפוררות האישיות והאמנות בתקופה האחרונה יכלה להביא לידי כך שהחזון ינותק מן האישיות ויהפוך למערכת הגיונית כביכול של אידיאות אשר קבלתן תלויה בשקול השכלי של המתבונן בהם, ואשר אינן נתנות בעצם לעיצוב אמנותי שמוכרח להתחיל תמיד מהתחלה, גם אם ההתחלה אינה מפורשת בו. כמובן שישנן תקופות ומצבים שבהם אין החזון מגיע לתודעה של הספרות. אבל גם אז הוא מתחייב מתוך מתח החיים שביצירה ותפקיד הבקורת הוא לחשוף אותו — אם היצירה היא יצירה. לפעמים הוא יכול

כל ישראל החביאו הכלים עד שיקום מלך צדק לישראל ולא עוד אלא שנשבעו שבועה גדולה אלו ואלו שלא יגלו הכלים האלה עד שיקום דוד בן דוד וימסרו בידו כל כסף וזהב ומרגליות שהטמינו. בשעה שיתקבצו גלויותיהם של ישראל מד' רוחות העולם ויעלו בגדולה ומעלה גדולה על ארץ ישראל. ובעת ההיא יצא נהר גדול מבית קודש הקודשים ששמו גיחון וישטוף עד המדבר הגדול והנורא ויתערב בנהר פרת ומיד יעלו ויתגלו כל הכלים.

מסכת כלים, משנה י"ב.